

RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA OLIY TA'LIMNING O'RNI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Tursunova Dilnavoz Davron qizi

Annotatsiya: *Maqolaning maqsadi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda oliy ta'limning rolini o'rganishdir. Mualliflarning xulosasiga ko'ra, oliy ta'limning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga ijobiy ta'sirini kuchaytirishning istiqbolli yo'nalishlari: uzluksiz ta'lim dasturlarini, qisqa muddatli yuqori ixtisoslashtirilgan o'quv dasturlarini joriy etish; jamiyatda axborot va innovatsion madaniyatlarni shakllantirish; innovatsion g'oyalarni shakllantirish va ularni iqtisodiyotning real sektorida tijoratlashtirish; innovatsion va axborot infratuzilmalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash; yoshlarning innovatsion loyihalarini qo'llab-quvvatlash;*

Kalit so'zlar: *Raqamli iqtisodiyot, Raqamlashtirish, Dual ta'lim, Oliy ta'lim.*

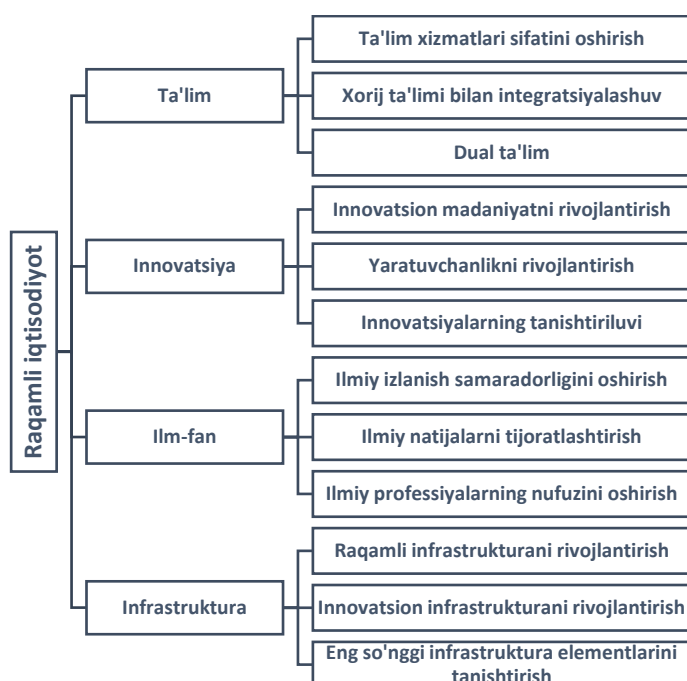
Barqarorlik va axborot asosida milliy iqtisodiyotni rivojlantirishni faollashtirish ekzogen va endogen muhitning dinamik omillari majmuasini hisobga olish zarurligini nazarda tutadi, ular orasida ilmiy-texnikaviy va axborot omillari muhim o'rin tutadi. Globallashuvning kuchayib borayotganini hisobga olgan holda, yuqorida aytilganlar milliy iqtisodiyotni rivojlangan mamlakatlarning belgilab beruvchi global tendentsiyalaridan biriga – ijtimoiy munosabatlarni o'zgartirish va fundamental va amaliy bilim va axborot rolini o'zgartirish bilan birga raqamli iqtisodiyotni shakllantirishga yaqinlashishga sabab bo'lmoqda. resurslar. Bundan tashqari, ikkinchisining o'ziga xosligi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga ularni amalga oshirishning turli darajalarida faol kirib borishda, shuningdek, ishtirok etuvchi sub'ektlarning o'zaro ta'siridan sinergik ta'sirlarning paydo bo'lishida namoyon bo'ladi, o'zaro ta'sir va o'zaro ta'sir xususiyatlari

chuqurlikni talab qiladi. raqamli iqtisodiyotga o'tishda davlat tomonidan tartibga solish tizimini takomillashtirish yo'nalishlarini yanada aniqlash.

Iqtisodiy tizim axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'sirida jiddiy o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish biznes-jarayonlar oqimini optimallashtirish va tezlashtirish, shu tariqa mahsulot ishlab chiqarish va iste'molchilarga yetkazib berish muddatini qisqartirish imkonini beradi. Bundan tashqari, innovatsion axborot-kommunikatsiya texnologiyalari biznesning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Bu xizmatlarning misli ko'rilmagan darajada o'sishi, elektron biznesning keng ko'lamli rivojlanishi, virtual korxonalar deb ataladigan korxonalarining paydo bo'lishida namoyon bo'ladi. Oliy ta'lim sohasida bu dual ta'limning keng tarqalishida namoyon bo'ladi; davlat sektorida – elektron hujjat aylanishini tashkil etishda “elektron hukumat” (elektron hukumat) modelining vujudga kelishi. Muhim omillar qatoriga madaniy omillar ham kiradi, uning mohiyati jamiyatda innovatsiyalar va axborot madaniyatini rivojlantirish raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonlarini faollashtirishning asosi hisoblanadi. Bu fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga iqtisodiy o'sishni ta'minlashda axborot resurslari va innovatsiyalar muhimligini anglash imkonini beradi. Tartibga solish omillari, bir tomondan, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, ta'lim, ilmiy, texnik va innovatsion faoliyatni amalga oshirish sohasidagi normativ hujjatlar to'plamini o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, ushbu omillar guruhiga byurokratik tartib-qoidalarni minimallashtirish, amaldagi qonunchilikka rioya qilishni ta'minlash va tashqi muhitdagi o'zgarishlarga muvofiq yangilanishini ta'minlash, Evropa Ittifoqi standartlari bilan sinxronlashtirish bo'yicha chora-tadbirlarning ta'siri kiradi. Milliy iqtisodiyotning turli sohalaridagi ishtirokchilarning manfaatlari va faoliyatini muvofiqlashtirish ularga innovatsion rivojlanish maqsadlariga erishish uchun intellektual, moliyaviy, logistika salohiyatini va hamkorlikdan sinergiyalarni birlashtirish imkonini beradi.

Yuqoridagilardan tashqari, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonlari innovatsion omillar bilan belgilanadi (1-rasm), bu: innovatsion salohiyat, xo'jalik

yurituvchi subyektlarning innovatsiyalarni qabul qilish qobiliyati va ochiqligi, g'oyalarni tijorat bosqichiga olib chiqish qobiliyatini bildiradi. Jozibador innovatsiyalar va boshqalar Shu bilan birga, xo'jalik yurituvchi subyektlarning moslashuvchan tashkiliy tuzilmalarni yaratish va ularning innovatsiyalarini ta'minlash qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Bu ta'lim, fan va innovatsiyalar sohalarida tarmoqlararo hamkorlikning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish imkonini beradi, shuningdek, universitetlar va biznesning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan amalga oshirilayotgan dual ta'lim dasturlari samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

1-Jadval: Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning komponentlari

O'rganilayotgan kontekstda raqamli iqtisodiyotni shakllantirishda oliy ta'lim salohiyatini chuqur o'rganish zarurligi ta'kidlangan. Chunki ta'lim muassasalari ish beruvchilar talabiga ko'ra yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, innovatsiyalar yaratish va ularni iqtisodiyotning real sektoriga o'tkazishni ta'minlaydi. Oliy ta'limning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonlariga konstruktiv ta'sirini kuchaytirish universitetlarni kuchli innovatsiyalar va transfer markazlariga aylantirishni talab qiladi. Oliy ta'lim muassasalari o'z faoliyatining an'anaviy va zamonaviy faoliyat va funksiyalariga muvofiq o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'zgarishlarning

harakatlantiruvchi kuchiga aylanishi kerak. Xususan, an'anaviy funktsiyalar - o'quv, uslubiy va ilmiy-tadqiqot funktsiyalari jamiyatning hozirgi va kelajakdagi talablariga imkon qadar mos bo'lishi kerak. Universitetlar globallashtayotgan dunyoning dolzarb tendensiyalari va muammolariga e'tibor qaratgan holda zamonaviy – innovatsion, tadbirkorlik, xalqaro funktsiyalarni samarali amalga oshirishni tashkil etish yo'nalishida o'z faoliyatini faollashtirishi maqsadga muvofiqdir. Tez globallashtirish sharoitida universitet bitiruvchilarining kompetensiyalari va bilimlariga qo'yiladigan talablar o'zgarib borayotganini tushunish muhimdir. Bitiruvchilarning xalqaro mehnat bozorida yuqori raqobatbardoshligini ta'minlash oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishga kompleks yondashuvni joriy etishni taqozo etadi. Ushbu yondashuv ikkalasini ham o'z ichiga olishi kerak: talabalar tomonidan ingliz tilini chuqur o'rganish va ingliz tilida maxsus fanlarni o'qitish. Milliy oliy ta'lim tizimi axborot jamiyatini rivojlantirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning markaziy elementi hisoblanadi. Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim muassasalari faoliyati va funktsiyalari prizmasida uning faoliyat ko'rsatish xususiyatlari va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdagi ahamiyatini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Ta'lim muassasalari raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini nafaqat ta'lim faoliyati (kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash, malaka oshirish, uzluksiz ta'lim, dual ta'lim), balki innovatsion faoliyat bilan uyg'unlashgan tadqiqot funksiyasini amalga oshirish orqali ham belgilaydi. Oliy ta'lim tizimining bu boradagi hissasi quyidagicha:

- fundamental tadqiqotlar natijalari texnologik yutuq, korxonalarining jahon bozorida innovatsion yetakchiligining asosini yaratadi;
- amaliy tadqiqotlar natijalari xo'jalik yurituvchi subyektlarning dolzarb muammolarini samarali hal qila oladi;
- universitetlarning ilmiy-tadqiqot faoliyati bilim va axborotning tarqalishiga, ilmfan va uning salohiyatini jamiyat va ishbilarmonlik muhitida ommalashtirishga yordam beradi;
- ixtirolar va ishlanmalarni patentlash intellektual mulk huquqlarini himoya qilish va qonuniy ravishda to'g'ri o'tkazishni ta'minlaydi;

- ilmiy tadqiqot natijalarini innovatsiya bosqichiga olib chiqish, ya'ni ularning amaliy va tijorat qiymatini ta'minlash.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida universitetlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyati ularning tadbirkorlik funksiyasini bajarishi uchun imkoniyatlar yaratadi. Universitetlarning tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish oliy ta'lim tizimini tadbirkorlik sohasi bilan yaqinlashtirishga faol yordam beradi, chunki u umumiy manfaatlarni izlash, salohiyatlarni birlashtirish va hamkorlar faoliyatini muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi. Oliy ta'lim muassasalari tomonidan amalga oshirilayotgan va biznes tuzilmalari tomonidan moliyalashtirilayotgan alohida ilmiy loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ularning uzoq muddatli o'zaro manfaatli hamkorligini rivojlantirish uchun zamin yaratmoqda. Tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish milliy iqtisodiyotning real sektorida innovatsion ishlanmalar, eng yangi texnologiyalar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari harakatini ta'minlaydi. Ularni boshqaruv amaliyotiga joriy etish korxonalar xarajatlari tarkibini optimallashtirishga yordam beradi; innovatsiyalar va axborotning sifat jihatidan yangi negizda ishlashga o'tishni anglatadi; axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanish hisobiga ma'muriy qarorlarni qabul qilish jarayonlarini tezlashtirish imkonini beradi; Axborotlashtirish, avtomatlashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarini robotlashtirish va hokazolar darajasini doimiy ravishda oshirish orqali ishlab chiqarish tsikli va yakuniy foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirish davrining qisqarishiga olib keladi. Shunday qilib, shuni ta'kidlash mumkinki, universitet tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish quyidagilarga sabab bo'ladi: mikroiqtisodiy darajada innovatsion faollik darajasini va korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish; makroiqtisodiy darajada - raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish. Tahlil qilinayotgan mavzuda yoshlarning innovatsion tadbirkorligini rag'batlantirishda universitetlarning muhim rolini alohida ta'kidlash maqsadga muvofiqdir. Bunga ta'lim faoliyati (dual ta'lim jarayonida) ham, texnoparklar, innovatsion markazlar, ilmiy-tadqiqot parklari, biznes inkubatorlar, startaplar uchun konsalting markazlari va boshqalarni tashkil etish kiradi. Universitetlar innovatsion

faoliyatni boshlash uchun qulay shart-sharoitlarni taklif qilishlari mumkin. Oliy ta'lim muassasalari innovatsiyalarni yaratish, rivojlantirish va tijoratlashtirishga yo'naltirilgan kichik korxonalarining hammuassislari ham bo'lishi mumkin. Ushbu turdagi tuzilma universitet ta'limi (iqtisodiy bilim), fan (tadqiqot natijalari) va biznes (amaliy amalga oshirish) o'rtasidagi bog'liqlikdir. Muhim tijorat jozibadorligi muhandislik ishlanmalari, eng yangi texnik qurilmalar, kompyuter, raqamli, axborot, kommunikatsiya texnologiyalari bilan ajralib turadi; biotexnologiya, nanotexnologiya, tibbiy ixtirolarga talab ortib bormoqda. Oliy ta'lim va tadbirkorlik o'rtasida samarali aloqalarni yo'lga qo'yish innovatsion faol tadbirkorlik sub'yektlarining zamonaviy ilmiy ishlanmalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, soddalashtirish va jadallashtirish, shuningdek, dual ta'limni takomillashtirish imkoniyatlarini chuqurlashtirish demakdir. Bundan tashqari, oliy ta'limning globallasuvi va xalqarolashuvi tendensiyalari jahonning yetakchi ilm-fan yutuqlaridan foydalanish imkoniyatini ochishga olib keladi va texnologiya va axborotni xalqaro uzatish imkoniyatini beradi. Milliy ustuvorliklar milliy iqtisodiyotning bilim talab qiladigan tarmoqlarini rivojlantirish, faoliyatning barcha yo'nalishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish sur'atlarini oshirish, innovatsion rivojlanishni ta'minlash, bilim bozori va raqamli sanoatni faollashtirish jihatlariga e'tibor qaratish lozim. Tadqiqotlar raqamli iqtisodiyotning global xarakterga ega bo'lgan va turli mamlakatlar uchun xos bo'lgan umumiy xususiyatlari mavjudligini ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotni amalga oshirishda ba'zi milliy va mintaqaviy farqlar mavjud bo'lib, ular ko'pincha kuchli ta'sir ko'rsatadi va strategik yondashuvlar va iqtisodiyotlarni raqamlashtirishning haqiqiy holatida ma'lum farqlarga olib keladi. Yuqoridagilardan tashqari, milliy va mintaqaviy farqlar raqamli iqtisodiyot elementlarini amalga oshirish jarayonlarining turli sur'atlari, davomiyligi, intensivlik darajasi va rasmiylashtirish darajasida namoyon bo'ladi. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha samarali strategik yondashuvlar ichki ijtimoiy-iqtisodiy voqe'liklar, milliy iqtisodiy tizim va mintaqaviy

o'ziga xosliklarga moslashgan holda ularni mamlakatda yanada joriy etish bo'yicha ilg'or tajribalarni aniqlash maqsadida yetakchi jahon tajribasini chuqur o'rganishni talab qiladi.

FOYDANALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bogomolova, I., Krivenko, E., Trineeva, L., Malitskaya, V., Volkova, N. (2021). Raqamli texnologiyalar va yirik chakana sotuvchilar uchun ommaviy yo'llashning mamlakat til madaniyati ta'riflari. *ALRJournal*, 5(4), 191-200.
2. Cosmulese, C.G., Grosu, V., Hlaciuc, E., Javoronok, A. (2019). Raqamli inqilobning Evropa Ittifoqi mamlakatlari ta'lim tizimiga ta'siri. *Marketing va innovatsiyalarni boshqarish*, 3, 242-254.
3. Denison, E. (1971). Iqtisodiy o'sishdagi farqlarni o'rganish. Moskva: taraqqiyot.
4. Drucker, P. (1996). Yangi haqiqatlar. Oksford.
5. Fadeeva, V. (2021). Til ta'limini raqamlashtirish jarayonida repetitorlarni qo'llab-quvvatlash: Universitetda masofaviy tillarni o'rganish misoli. *ALRJournal*, 5(3), 70-75.
6. Galbraith, J. (1969). Yangi sanoat jamiyati (38-39-betlar).
7. Gaudin, T. (Tahr.) (1990). 2100: travailni o'qing. Parij, Payot nashri.
8. Gorz, A. (1988). Travailning metamorfozasi. Parij, Galiley nashrlari.
9. Ivanova, N., Butko, M. (2016). Infratuzilmani rivojlantirishning zamonaviy tendentsiyalari. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2(3), 37-41.
10. Kalenyuk, I.S., Kuklin, O.V. (2012). Oliy ta'lim va bilimlar iqtisodiyotining rivojlanishi. Kiyev: Bilim.
11. Keynes, J. M. (1993). Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi. [trans. ingliz tilidan]. Moskva: Eksmo.
12. Xoliavko, N., Djakona, A., Dubyna, M., Javoronok, A., & Lavrov, R. (2020). Oliy ta'limning raqamli iqtisodiyotga moslashuvi. *Qozog'iston Respublikasi Milliy Fanlar Akademiyasi Axborotnomasi*, 4(386), 294-306. <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.130>